

Zuzana Maďarová – Alexandra Ostertágová: Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012

Bratislava: Aspekt 2013, 112 s. ISBN 978-80-8151-004-5

Politika vylúčenia a emócií. Aspekty predvolebnej kampane 2012 je už tretou publikáciou vydavateľstva Aspekt, ktorá sa venuje skúmaniu predvolebných kampaní z rodového hľadiska. Nadväzuje na publikácie *Kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou. Aspekty parlamentných volieb* (2007) a *Politiky a političky. Aspekty politickej subjektivity žien* (2011). Dá sa teda povedať, že Aspekt mapuje už tretie voľby za sebou. Publikácie majú spoločnú nielen tému volieb, ale aj autorky. Kým meno Zuzany Maďarovej figuruje vo všetkých troch, Alexandra Ostertágová sa podieľala na posledných dvoch. Z kontextuálneho pohľadu všetkých troch publikácií je veľkým pozitívom nielen dlhodobé zameranie sa na voľby na Slovensku z rodového hľadiska, ale najmä obsahový a metodologický vývoj od relatívne prvoplánového výberu metód – štandardná analýza volebných programov (hoci neštandardne z rodového hľadiska) a mediálna analýza výstupov političiek v prvej publikácii po premyslený výber netradičných objektov skúmania – konštruktov vo volebných programoch a politickej komunikácie za pomoci kritickej diskurzívnej analýzy a analýzy metafory.

Diskurzívne metódy sú v slovenskom politologickom priestore skôr výnimočné, hoci v medzinárodnom kontexte patria k etablovanému, hoci nie centrálnemu prúdu skúmania politiky a politik. Diskurzívne prístupy sú založené na skúmaní jazyka, pričom akékoľvek použitie jazyka vedie k (re)produkcii, prípadne transformácii spoločenskej kultúry a vzťahov. (Meadows 2007) Diskurz je často chápaný ako konštituujúci realitu a spoločenské vzťahy, zároveň však on sám je týmito vzťahmi ovplyvňovaný a tvorený. Diskurzívna analýza politiky a verejnej politiky (politics and policies) zdôrazňuje spôsoby, akými sú politiky rámcované rôznymi diskurzmi, ktoré ich formujú. Sústredí sa nielen na to, aké diskurzy sú v politických diskusiách prítomné, ale aj na to, čo vedie k ich konštrukcii, ktoré diskurzy a diskurzívne rámce sú považované za legitímne (a ktoré sú naopak marginalizované) a ako sú v politike strategicky využívané. Politika sa v takomto ponímaní dá chápať ako boj o význam a interpretáciu jednotlivých konceptov a oblastí prostredníctvom konfliktov ideí, viery a hodnôt. (Fisher 2003) Pri metódach diskurzívnej analýzy zohráva dôležitú úlohu moc a asymetria spoločenských hierarchií. Jedným z cieľov skúmania je preto aj odhaliť tieto asymetrie a zviditeľniť postupy, ktoré ich vytvárajú. A práve toto je rovina, na ktorú sa autorky publikácie zamerali. Analyzujú jednak postupy a obsah konštrukcie pojmu občianstvo (Ostertágová), ako aj procesy politickej komunikácie a ich významy v predvolebnej politickej komunikácii (Maďarová). Spolu s feministickým teoretickým

rámcom, o ktorý sa autorky opierajú (Yuval-Davis 2008, Okin 1998, Nagel 1998, Kobová 2011), poskytujú použité metódy konzistentný konceptuálny rámec pre analýzu (nielen) predvolebnej politiky, jej mocenských a reprezentačných aspektov.

Alexandra Ostertágová sa vo svojej štúdiu *Kto je občan?* zamerala na konštrukciu občianstva vo volebných programoch politických strán. Nejde o komparatívnu analýzu jednotlivých programov, keďže z výsledku štúdie vyplýva (prekvapivá?) zhoda naprieč celým ľavo-pravým spektrom. Strany nedefinovali občianstvo ako stav, vďaka ktorému patria práva všetkým, ktorí prináležia k štátu, ale ako druh aktivity, ktorou si treba práva zaslúžiť. Občianstvo bolo podľa Ostertágovej delené na tri kategórie – aktívnych občanov, odôvodnene odkázaných na sociálny systém, ktorým treba pomôcť a chrániť ich a občanov, ktorí sociálny štát zneužívajú a treba ich kontrolovať a vychovať. Aktivita sa definovala najmä vo vzťahu k platenej práci, ale aj vo vzťahu k demografickej situácii: “Mať deti – podobne ako mať platenú prácu – teda znamenalo prispievať celej spoločnosti a štátu.” (Ostertágová) Takáto konceptualizácia aktivity umožňuje zaradiť sa medzi aktívnych, či aspoň “odôvodnene neaktívnych” občanov aj ženám – matkám, ktoré boli najčastejšou (a v podstate jedinou) cieľovou skupinou politik smerujúcich k odstráneniu rodovej diskriminácie na trhu práce. Ďalšie skupiny legitímne neaktívnych občanov tvorili najmä zdravotne postihnutí a dôchodcovia. Tretia kategória slúžila najmä na negatívne vymedzenie prvej kategórie. Vzhľadom na to, že aktivita bola spájaná so slušnosťou, neaktívni ľudia boli automaticky konotovaní ako neslušníci a problematickí.

Vymedzenie na “my” a “oni” je typickou diskurzívnou stratégiou často využívanou v politike, ktorá umožňuje prináležať istej skupine ľudí k “nám”, automaticky pozitívne konotovaným (v prípade štúdie slušným a aktívnym občanom) a legitimizuje prípadné represívne kroky voči “nim”. Nie je prekvapením (avšak štúdiou dôsledne zdokladovaným záverom), že v slovenskom kontexte bola celá rómska populácia automaticky zaradená pod problémovú kategóriu “oni”. Zaujímavým momentom štúdie je aj dekonštrukcia tradičného rodového delenia na verejnú a súkromnú sféru, pričom aktivnosť žien sa automaticky očakáva najmä v tej druhej sfére. Ostertágová využila koncept delenia spoločenského priestoru (Yuval-Davis 2008) na sféru štátu, spoločenských organizácií (trh, médiá a vzdelanie) a rodinnú sféru, aby poukázala na pretrvávajúce rodovo stereotypné vymedzenie platenej a neplatenej práce, pričom diskurzívne legitimizovaná je len práca platená. Ženy sa tak podľa autorky ocitajú v paradoxnej situácii, v ktorej sú na jednej strane priradené k aktívnej kategórii, na strane druhej však vykonávajú aj neplatenú prácu a spadajú medzi legitímne výnimky z aktivity.

Zatiaľ čo sa Ostertágová venovala “racionalnejšej” a dôkladne pripravenej časti politickej kampane – volebným programom, *Maďarová* sa zamerala na ťažšie postihnuteľnú “emocionálnejšiu” stránku budovania vzťahu s voličkami a voličmi a na používanie humoru v predvolebnej komunikácii. Poukazuje tak priamo na rozpor politickej komunikácie, ktorá je na jednej strane marketingom stavajúcim na emocionálnom spojení a na strane druhej má presvedčiť o racionalite politiky. Podobne predvolebné mítingy sú zároveň pripravované komunikačnými oddeleniami strán (vrátane vtipov a súkromných priznaní politikov), no prinášajú tiež istý moment improvizácie a spontánnosti, ktorá môže odhaliť rozpory medzi deklarovanými programovými zámermi a skutočnými postojmi. Ako príklad si autorka zobrala dve strany deklarujúce svoje pôsobenie na opačnom konci politického spektra (SMER – SD a SDKÚ) a venuje sa najmä dvom aspektom mítingov – využívaniu humoru a metafory. Obe chápe ako prostriedky na odhalenie skrytého systému politických ideológií. Zatiaľ čo metafory bývajú využívané väčšinou v súlade s intenciami rozprávaného a slúžia najmä na uľahčenie pochopenia a rétorickú skratku, analýza využívania humoru môže poukázať aj na rozpor medzi deklarovanými tézami a skutočnými postojmi, ako krásne ukázal autorkou analyzovaný príklad vtipnej historky o “nevinnom klamstve” v snahe nesklamať ľudí.

Napriek odlišným politickým východiskám majú mítingy oboch strán spoločné prvky – striedanie zábavy a politickej agitácie, využívanie hudby a vykreslenia politikov ako ľudí “z mäsa a kostí” prostredníctvom humoru a odhaľovania súkromia (na mítingoch sa zúčastňovala len jedna politička, ktorá sa téme súkromia dôsledne vyhýbala, čo je paradoxným dôkazom nerovnakého postavenia žien a mužov v politike). Načasovanie predčasných volieb na marec umožnilo strane Smer – SD navyše spojiť predvolebné mítingy s ňou tradične oslavovaným Medzinárodným dňom žien. Tento fakt prináša pre feministickú analýzu nečakanú príležitosť pozrieť sa na budovanie mocenských rodových vzťahov, čo *Maďarová* aj dôsledne robí. Jedným zo znakov je aj určenie “zábavnejšej” kultúrnej časti mítingu ženám, akoby neboli adresátkami politických odkazov a programových téz. Na strane druhej im však boli venované sexistické vtipy a narážky, stavajúce na príťažlivosti a sexualite ako hlavného atribútu ženskosti.

Zaujímavým výsledkom analýzy humoru, ale najmä metafor používaných v predvolebnej kampani je dôraz na depolitizáciu občianstva a legitimizáciu existujúcej verzie fungovania politického systému. Hoci sa obe strany v kampani navzájom voči sebe vymedzovali (zlepenec a grécka cesta), ani jedna z nich nespochybňovala existujúci politický systém a rolu občianstva v ňom, ktorý evidentne obom stranám vyhovuje. Depolitizácia občianstva sa prejavovala tiež prostredníctvom expertizácie - svet politiky je konštruovaný ako svet odborníkov, profesionálov (z veľkej časti mužov), voliči a najmä voličky (ktoré

v protiklade s tradičným generickým maskulínom figurovali ako *pars pro toto* pre občanov, zjavne vďaka ich väčšej blízkosti k “neaktivite” vo verejnej sfére) majú za úlohu správne voliť, aby sa viac o politiku nemuseli starať. K depolitizácii občianstva smeruje aj Ostertágovej analýza, v ktorej sa uvádza, že občianstvo je situované predovšetkým na pracovnom trhu a v rodinnom živote a nie v štátnej / politickej sfére.

Publikácia *Politika vylúčenia a emócií* neprináša prevratné závery do politologického skúmania a rodových štúdií, ale autorkám sa prostredníctvom diskurzívnych metód analýzy podarilo odhaliť a demaskovať niektoré procesy politickej komunikácie na Slovensku a poukázať na podstatu, na ktorej slovenský politický systém stojí. Nejde ani tak o súboj ideológií a ľavicových alebo pravicových ideí, ale o udržanie existujúceho politického systému. Dôležitým momentom je preto depolitizácia občianstva a jeho konštruovanie na základe hegemonnej maskulinity, neviditeľnej normy ekonomicky aktívneho, no politicky neangažovaného muža zo strednej triedy. V slovenskom kontexte je táto publikácia prínosom z viacerých hľadísk. Metodologicky prináša nové, málo využívané metódy a predstavuje príklad, ako ich konzistentne aplikovať. V zhode s metodologickým aparátom je aj teoretický konceptuálny rámec, z ktorého autorky vychádzajú, keďže tak diskurzívne skúmanie, ako aj rodové teórie sa sústredia na aspekty moci a spoločenské asymetrie. Nôvum je aj objekt skúmania – bezprostredná forma politickej komunikácie na mítingoch či konštrukty vo volebných programoch. V spojení s dôrazom na využitie rodu ako analytickej kategórie otvára publikácia nové možnosti a cesty, ako pristupovať k skúmaniu politiky a politickej komunikácie na Slovensku.

LITERATÚRA

- FISHER, F., 2003: Reframing Public Policy: Discursive Politics and Deliberative Practices. New York: Oxford University Press.
- KOBOVÁ, L., 2011: Feministické je politické: problémy feministickej politickej teórie. In: Kiczková, Z. – Szapuová, M. (eds.): Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy. Bratislava: Univerzita Kmenského.
- MEADOWS, B., 2007: Distancing and Showing Solidarity via Metaphor and Metonymy in Political Discourse: A Critical Study of American Statements on Iraq during the Years 2004 – 2005. In: Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines, vol. 2/1, pp. 1-17.
- NAGEL, J., 1998: Masculinity and Nationalism: Gender and Sexuality in the Making of Nations. In: Ethnic and Racial Studies, 21/2, pp. 242-169.
- OKIN, S., 1998: Feminism and Politics: Gender, the Public and the Private. In: Phillips, A. (ed.): Feminism and Politics. New York: Oxford University Press.
- YUVAL-DAVIS, N., 2008: Gender and Nation. London: Sage.

Zuzana Očenášová
Ústav verejnej politiky a ekonómie, FSEV UK
Bratislava